

УДК 611-01:092

О. Л. Холодкова, д-р мед. наук, доц.,
О. І. Білявський, канд. мед. наук, доц.,
А. П. Марасич, канд. мед. наук, доц.

ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО АНАТОМА ФЕДОРА АНДРІЙОВИЧА ВОЛИНСЬКОГО

Одеський національний медичний університет, Одеса, Україна

УДК 611-01:092

Е. Л. Холодкова, А. И. Белявский, А. П. Марасич
ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЫДАЮЩЕГОСЯ АНАТОМА
ФЕДОРА АНДРЕЕВИЧА ВОЛЫНСКОГО

Одесский национальный медицинский университет, Одесса, Украина

Ф. А. Волинский (1890–1970) — заслуженный деятель науки и техники Украины, один из первых талантливых учеников основателя украинской школы анатомов академика В. П. Воробьева. Уже студентом второго курса Федор Андреевич проявлял большой интерес к анатомии. Под руководством академика В. П. Воробьева он работал сначала препаратором, потом помощником прозектора, старшим ассистентом, доцентом и штатным профессором. В 1944 году Ф. А. Волинский был избран заведующим кафедрой анатомии Одесского медицинского института, где много лет плодотворно занимался научно-исследовательской и педагогической деятельностью.

Ключевые слова: Ф. А. Волинский, ученый, наука.

UDC 611-01:092

О. L. Kholodkova, O. I. Bilyavskyy, A. P. Marasych
LIFE AND ACTIVITY OF THE FAMOUS ANATOMIST FEDIR ANDRIYOVYCH VOLYNSKYI
The Odessa National Medical University, Odessa, Ukraine

F. A. Volynskyy (1890–1970) is the Honored scientist of Ukraine, one of the first talented students of V. P. Vorobyov — the founder of the Ukrainian school of anatomists.

While being a second year medical student Fedir Andriyovych was interested in the anatomy. Under the guidance of academician V. P. Vorobyov he worked at first as a preparator, then as an assistant of dissector, senior assistant, associate professor and regular professor. In 1944 professor F. A. Volynskyy was elected the head of the Normal Anatomy Department of the Odessa Medical Institute, where his research and educational activity had continued for many years.

Key words: F. A. Volynskyy, scientist, anatomy.

У 2010 році виповнюється 120 років з дня народження видатного анатома, талановитого педагога й організатора, заслуженого діяча науки і техніки України, засновника одеської школи анатомів професора Федора Андрійовича Волинського.

Учень і колега засновника української школи анатомів — академіка В. П. Воробйова — професор Федір Андрійович Волинський був представником Харківської школи анатомів. Його натхненна творча діяльність стала безцінним внеском у розвиток макромікроскопічного методу дослідження та збагатила вітчизняну науку значущими працями.

Ф. А. Волинський, син бідного селянина, народився 3 березня 1890 року в селі Червлене, колишнього Лебединського повіту Харківської губернії, пройшов важкий життєвий шлях, повний випробувань і труднощів, від сільського пастуха

до фельдшера, препаратора кафедри анатомії людини та, нарешті, видатного вітчизняного вченого, завідувача кафедри, заслуженого діяча науки і техніки України [1].

Почавши з ранніх літ самостійну трудову діяльність, Федір Андрійович у 1917 році зумів вступити на медичний факультет Харківського університету, що дало йому можливість проявити свої природні здібності. Його прагнення до науково-дослідної та викладацької діяльності були відмічені академіком В. П. Воробйовим (зав. кафедри анатомії людини Харківського університету). Вже студентом другого курсу Федір Андрійович зацікавився анатомією та почав працювати на кафедрі як препаратор під керівництвом академика В. П. Воробйова [2].

У 1922 році Федір Андрійович стає помічником прозектора, а вже через три роки його обирають старшим асистентом, потім доцентом і

штатним професором. Він активно включається у вивчення будови вегетативної нервової системи. Спільна робота з академіком В. П. Воробйовим тривала 15 років. У подальшому А. Ф. Волинського обирали на посаду завідувача кафедрами анатомії людини в інших інститутах колишнього Радянського Союзу [3].

У 1925 та 1927 роках його двічі відряджали до Німеччини, де під керівництвом Петерсона і Гельда наш учений удосконалював методику дослідження нервової системи та гістологічної техніки.

У 1933 році Ф. А. Волинський був обраний штатним професором морфології санітарно-гігієнічного факультету Харківського медичного інституту, а через рік запрошений на завідування кафедрою анатомії Воронежського медичного інституту. Зустрівши дружню підтримку з боку колективу кафедри, він за короткий термін організував анатомічний музей та лабораторії. Ф. А. Волинський керував виконанням низки цікавих праць з вегетативної іннервації внутрішніх органів, які знайшли своє відображення в кандидатських дисертаціях та оригінальних статтях його співробітників. У 1940 році професор Волинський був обраний завідувачем кафедри анатомії людини 2-го Харківського медичного інституту. Вітчизняна війна призупинила його наукову й організаційну діяльність на батьківщині, він виїздить до м. Фрунзе, де паралельно з роботою на кафедрі анатомії Киргизського медичного інституту виконує обов'язки декана факультету.

В 1944 році Ф. А. Волинського обрали завідувачем кафедри анатомії людини № 2 санітарно-гігієнічного факультету Одеського медичного інституту ім. М. І. Пирогова, де він працював до кінця свого життя. У той час завідувачем кафедри анатомії людини № 1 (лікувального та педіатричного факультетів) був член-кореспондент АМН Микола Сергійович Кондратьєв (також учень В. П. Воробйова). У 1948 році М. С. Кондратьєв у зв'язку з хворобою залишив завідування кафедрою № 1, а згодом кафедри № 1 і № 2 були об'єднані в одну кафедру анатомії людини, яку очолював Ф. А. Волинський [2; 3].

Навчальний процес, лекції та практичні заняття Федір Андрійович докорінно реорганізував, у вивченні та викладанні анатомії повністю затвердився функціональний напрям, морфологічні факти висвітлювались у тісному зв'язку з функцією, в історичному аспекті розвитку організму, з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, лекції були насичені новими науковими даними.

За короткий термін відновили та розширили навчально-наукову базу кафедри, що зазнала значних збитків під час війни. Навчальний і фундаментальний музеї поповнили багатьма цінними препаратами судинної та периферичної нервової систем.

Багаторічна науково-дослідна робота професора Волинського та колективу кафедри розвивалася за трьома напрямками:

- периферична нервова та судинна системи;
- біодинаміка опорно-рухового апарату;
- розробка макромікроскопічного методу

препарування.

Дослідженню нервової системи Ф. А. Волинський присвятив 10 праць. Із них п'ять праць присвячено іннервації серця людини та деяких ссавців, чотири праці охоплюють питання іннервації шлунково-кишкового тракту людини та тварин, одна стосується іннервації сечового міхура кроля.

Перші п'ять праць (головні з них: «Нервные проводящие пути сердца человека и животных» (1952) [4]; «Нервы сердца теленка» (1928) [5]; «Труды V съезда анатомов, гистологов и эмбриологов» (1949) [6]) стали цінним внеском у вивчення іннервації серця людини та тварин, у них узагальнено низку нових фактів і продемонстровано зразки високого мистецтва препарування та забарвлення. Користуючись власним макромікроскопічним методом, учений дав детальний опис частини нервових сплетень на серці теляти, вівці та деяких інших тварин. Ці дослідження дали змогу уточнити еволюцію нервової системи класу ссавців. Особливо важливою є розробка вчення про провідну систему серця.

За результатами своєї роботи в травні 1940 року професор Ф. А. Волинський зробив доповідь на відкритому засіданні вченої ради І Московського медичного інституту про свої наукові дослідження в галузі іннервації серця та був нагороджений першою премією імені академіка В. П. Воробйова — свого вчителя.

У працях з іннервації кишкового тракту детально описана макромікроскопічна анатомія екстрамуральних відділів вегетативної нервової системи людини та деяких лабораторних тварин. Вегетативна нервова система кишкового тракту, як відомо, вивчена недостатньо. Ф. А. Волинський зосередив свою увагу, а також співробітників лабораторії, якою завідував, на краніальному та каудальному відділах парасимпатичних нервів. Застосовуючи макромікроскопічний метод, він встановив (1949), що вся ділянка кишкового тракту отримує парасимпатичну іннервацію. Цими дослідженнями була підтверджена теорія, яка існувала між фізіологічними й анатомічними даними [7; 10].

Цінним внеском у вивчення еволюції вегетативної нервової системи вищих тварин стала робота Ф. А. Волинського «Нервы мочевого пузыря кролика» (1930) [8]. У цьому виданні вичерпно описані нерви, а також подані нові відомості з будови сечового міхура, сім'яних міхурців та їх великого нервового сплетення. Крім цього, в роботі наведені цінні топографічні відомості про оперативні втручання у нервову систему при постановці тих чи інших експериментів.

Федір Андрійович
Волинський (1890–1970)

Професор Ф. А. Волинський оперує тварину.
Фото 1965 р.

Інший напрям наукового інтересу професор Ф. А. Волинського стосується динаміки м'язового апарату людини та тварин. У всіх працях стосовно цієї теми та дисертаційній роботі «Функциональные и морфологические изменения конечностей у собак при экспериментальном выключении мышечных антагонистов» (1937) [9] розвивається вчення про еволюцію рухового апарату людини та тварин під впливом нервової системи. Автор вирішив надзвичайно важливе питання про функціональне значення груп м'язових антагоністів як важливий фактор формоутворення, і в першу чергу соми. Це питання має актуальне значення не тільки для морфології, але й для застосування в практичній клінічній роботі лікаря, а особливо для методики спортивної та лікувальної гімнастики. Цінність даної праці в тому, що автор вперше застосував творчий підхід до розв'язання важливої біологічної проблеми — функціональної єдності моторного апарату в зв'язку з порушенням цієї єдності. Встановлені автором зміни морфологічного та функціонального порядку в руховому апараті мають практичне значення щодо створення заходів для боротьби з наслідками тимчасових і постійних уражень м'язових груп. Третій напрям у науково-дослідній роботі Ф. А. Волинського — розробка макромікроскопічного дослідження — є органічною частиною першого та другого напрямів, оскільки в процесі виконання тієї чи іншої тематики весь час модифікується та розвивається відповідна методика.

Найголовнішими серед опублікованих методичних праць Федора Андрійовича є: «Методика окраски вегетативной нервной системы метиленовой синью» [11], «К методике изготовления макромикроскопических препаратов» [12]. В обох працях подані нові методи дослідження нервової системи, що відрізняються від

розроблених раніше іншими авторами своєю доступністю, швидкістю та повнотою забарвлення тонких нервових елементів.

Разом із великою науково-дослідною роботою професор Ф. А. Волинський готував кадри молодих анатомів, які працювали над своїм удосконаленням і брали активну участь у громадському житті інституту та міста. За післявоєнний період під його керівництвом було виконано 35 кандидатських і 7 докторських дисертацій, з них одна захищена у Воронежському медичному інституті (Н. А. Курдюмов), а решта (Ю. П. Мельман, А. С. Лейтес, Е. М. Поповкін, І. І. Ільїн та ін.) — в Одеському медичному інституті.

Учні Ф. А. Волинського обіймали посади завідувачів кафедр анатомії в Махачкалі — Н. А. Курдюмов, Фрунзе — А. С. Лейтес, Курську — В. Н. Добронравов, Івано-Франківську — Ю. П. Мельман; багато його учнів працювали і нині працюють доцентами в інших містах: Санкт-Петербурзі, Москві, Донецьку, Харкові та ін.

Професор Ф. А. Волинський був високоєрудованим лектором. Багато сил та енергії він віддав реорганізації, розширенню й оздобленню фундаментального та навчального музеїв кафедри анатомії Одеського медичного інституту ім. М. І. Пирогова, який за своїм оформленням і значенням представлених експонатів є одним із кращих в Україні.

Плідну навчальну та наукову роботу Ф. А. Волинський успішно поєднував з адміністративною та громадською діяльністю. Протягом багатьох років після закінчення Великої Вітчизняної війни він довгий час перебував на посаді заступника ректора Одеського медичного інституту з науково-навчальної роботи, доклав багато зусиль та ініціативи в справу становлення цього навчального закладу.

Професор Ф. А. Волинський був засновником, організатором і незмінним керівником Одеського відділу товариства анатомів, гістологів та ем-

бріологів України. З науковими доповідями він неодноразово виступав на засіданнях товариства, а також на наукових конференціях, з'їздах, брав активну участь у роботі редакції журналу «Архів анатомії, гистології та ембріології», будучи членом його редакційної колегії.

Багато уваги приділяв професор Ф. А. Волинський організації навчальної роботи на кафедрі. Бажання зробити анатомію більш зрозумілою, живою та цікавою дисципліною спонукало його реорганізувати музей на нових засадах і значно його розширити, поповнивши препаратами нервової системи. З цією метою велика анатомічна аудиторія та навчальні зали були прикрашені портретами видатних учених з детальним описом їх життєвого та наукового шляху і внеску в розвиток анатомії та медицини.

Все це привертає до вивчення анатомії не тільки студентів I та II курсів, але й старшокурсників.

Сьогодні на кафедрі продовжують традиції заслуженого діяча науки і техніки України Ф. А. Волинського його учні — професор І. І. Ільїн, доценти О. І. Білявський, А. П. Марасич.

Кілька поколінь лікарів ще пам'ятають учнів Федора Андрійовича, які в різні роки працювали на кафедрі: Є. М. Поповкіна, Н. М. Козир, К. З. Степаненка, А. Д. Мезінова, А. І. Павлову, В. Я. Болгарина, Л. О. Антоненко, І. В. Макаренка, Д. Г. Мазуренко, П. Є. Шевчук, О. М. Ворошилова, В. Н. Перевалова та багатьох інших.

Традиції кафедри, що їх започаткував Федір Андрійович Волинський, живуть та розвиваються.

Ф. А. Волинський помер 3 червня 1970 року, проживши 80 років нелегкого, насиченого бурхливими подіями, але цікавого та плідного життя. Учні забальзамували його тіло. Поховано його на 2-му міському кладовищі біля церкви.

Колектив кафедри анатомії людини, спілка анатомів, гістологів, ембріологів, топографо-ана-

томів України, учні професора Ф. А. Волинського свято бережуть пам'ять про свого видатного попередника і намагаються гідно продовжувати його шляхетну справу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Волинський Ф. А.* Особиста справа // Архів Одес. держ. мед. ун-ту. – 1944. – № 474-А. – 100 с.
2. *Волинський Ф. А.* Кафедра нормальной анатомии Одесского медицинского института им. Н. И. Пирогова за 50 лет советской власти / Ф. А. Волинский // Архив АГЭ. – 1969. – № 2. – С. 106–119.
3. *Мельман Е. П.* Федор Андреевич Волинский: (к 70-летию со дня рождения) / Е. П. Мельман // Архив АГЭ. – 1960. – № 9. – С. 122–125.
4. *Волинский Ф. А.* Нервные проводящие пути сердца человека и животных / Ф. А. Волинский // Архив АГЭ. – 1952. – № 1. – С. 27–39.
5. *Волинский Ф. А.* Нервы сердца теленка / Ф. А. Волинский // Тр. Воронеж. мед. ин-та. – 1928. – С. 24–30.
6. *Волинский Ф. А.* Нервные проводящие пути сердца человека и животных / Ф. А. Волинский // 5-й Всесоюз. съезд анатомов, гистологов и эмбриологов : тез. докл. – Л., 1949. – С. 27–39.
7. *Волинский Ф. А.* Новые данные в изучении иннервации кишечного тракта человека и некоторых животных / Ф. А. Волинский. — М. : Медиз., 1958. – С. 15–29.
8. *Волинский Ф. А.* Нервы мочевого пузыря / Ф. А. Волинский // Тр. Воронеж. мед. ин-та. – 1937. – С. 19–23.
9. *Волинский Ф. А.* Функциональные и морфологические изменения конечностей у собак при экспериментальном выключении мышечных антагонистов : дис. ... д-ра мед. наук / Волинский Федор Андреевич. – Воронеж, 1937. – 70 с.
10. *Волинский Ф. А.* Методика окраски вегетативной нервной системы метиленовой синей / Ф. А. Волинский // Врачебное дело. – 1948. – № 4. – С. 37–39.
11. *Волинский Ф. А.* К методике фиксации и монтировки макромикроскопических препаратов, окрашенных метиленовой синей / Ф. А. Волинский // Сб. тр. Одес. мед. ин-та. – 1952. – С. 133–140.
12. *Волинский Ф. А.* К методике изготовления макромикроскопических препаратов / Ф. А. Волинский // Там же. – 1952. – С. 123–132.

*Передплатуйте
і читайте
журнал*

ІНТЕГРАТИВНА АНТРОПОЛОГІЯ

У ВИПУСКАХ ЖУРНАЛУ:

**Передплата приймається
у будь-якому
передплатному пункті**

Передплатний індекс 08210

- ◆ Методологія інтегративних процесів
- ◆ Генетичні аспекти біології та медицини
- ◆ Патологічні стани і сучасні технології
- ◆ Філософські проблеми геронтології та геріатрії
- ◆ Дискусії